

Mitä on? – Ontologia nousussa

Kysymys "Mitä on olemassa" lienee sangen fundamentaalinen kysymys. Ontologia on se filosofian ala, joka tutkii yleisellä tasolla tällaisia olemassaolokysymyksiä. Nyt näitä kysymyksiä ryhdytään tutkimaan laajamittaisemminkin Helsingin yliopistossa.

Mauri Antero Numminen levytti kolmisenkymmentä vuotta sitten merkittävän kielifilosofisen laulunsa "Jos jäsenämme" ("Jos jäsenämme lauseen 'Mikä on',/ huomaamme, että subjekti/ on kysymyksen vastaus"). Jos kysymme, "Mitä on", tarvinemme kuitenkin ontologien apua. Ontologinen tutkimus ei ehkä pyri yksityiskohtaiseen olevaisen inventaariin, vaan pikemminkin pyritään selvittämään mahdollisimman yleisellä tasolla sitä mitä on. Ontologi jättää kuitenkin tietoteorian huoleksi kysymyksen siitä, miten olevaisesta voidaan saada tietoa. Empiirisen tutkimuksen tehtäväksi puolestaan jätetään suosiolla sen selvitys, mitkä täsmällisesti ottaen ovat maailman rakennuspalikat. Sen sijaan ontologimme pyrkivät vastaamaan sellaisiin kysymyksiin kuin millaisista rakennneosista maailma koostuu ja erityisesti millä tavoin rakenneosat voivat osallistua maailman konstituutioon.

Ontologia-tutkimus nostaa nyt päätään Suomessa. Helsingin yliopiston rehtori on myöntänyt yliopiston tutkimusrahoista tutkimushankkeeseen "Ontologia: kategoriat, modaaliteetti ja mieli" 500000 markkaa. Kyseessä on kolmivuotinen projekti, jota vetää dosentti S. Albert Kivinen ja jossa tutkijoina ovat fil. lis. Anssi Korhonen, fil. maist. Janne Hiipakka, fil. maist. Markku Keinänen, fil. yo. Tuula Tanska ja valtiot. maist. Petri Ylikoski. Näin merkittävää panostusta ei aiemmin ole Suomessa suunnattu ontologisten peruskysymysten selvittämiseen.

Ontologia on jäänyt valtavirtafilosofian jalkoihin jo pidempään. Teoreettisen filosofian opiskelija törmää ontologiaan yleisopinnoissaan, mutta erikoistuminenkin on sentään mahdollista. Asianharrastajia on kuitenkin suhteellisen niukasti. Tutkimusalueen ensimmäiset luennot Suomessa annettiin mahdollisesti vuonna 1967, jolloin projektia vetävä Kivinen muistaa luennoineensa ko. probleemeista. Maailmalla erityisesti Australia on kunnostautunut ontologian alueilla.

Kysymys siitä, mihin eri kategorioihin maailman rakenneosaset kuuluvat, on vanha. Aristoteles esimerkiksi erotti toisistaan yhtäältä ensimmäiset substanssit, yksilöoliot joilla jotkin ominaisuudet ovat, ja toisaalta niiden ominaisuudet. Yhä edelleen kiistellään siitä, ovatko kaikki maailman peruselementit yksilöolioita vai onko niiden joukossa myös ominaisuuksia ja relaatioita. Vaikka hyväksyisimme kummatkin oletukset, on selventävää perustella, miksi näin on, perustelee tutkimusryhmä hankettaan. Asiat ovat kuten niiden uskotaan olevan?

"Näyttää selvältä, että asiat voivat olla toisin kuin ne ovat. Mutta vaikka muunkin kuin intuitiivisen arkiajattelun kannalta on perusteltua olla tätä mieltä, on osoittautunut hyvin hankalaksi tehtäväksi antaa järkevä ontologinen perusta puheelle vaihtoehtoisista mahdollisuuksista (tai 'mahdollisista maailmoista'). Kun olemme jakaneet maailman peruspalikat eri kategorioihin, saamme aikaan myös luontevan teorian mahdollisuuksista", toteaa tutkimusryhmä.

Helsingin Sanomissa käytiin helmikuussa keskustelua (mm. Martti Häikiö, Matti Klinge ja Osmo Jussila) siitä, oliko 1800-luvun "autonomian aika" Suomelle erityisen hyödyllistä, vai olisiko edelleen jatkunut yhteys Ruotsiin tarjonnut vähintäänkin samat mahdollisuudet. Siis metafysiinen kysymys, miten olisikaan käynyt, jos olisi käynyt toisin? Ehkäpä ontologiaprojektimme tarjoaa apuaan probleemin jäsentämisessä ja käsittelyssä.

Projektin tutkijat korostavat, että empirismiin taipuvaisessa filosofisessa perinteessä vaatimusta antaa syy–seuraus-suhteille ontologinen perusta ei ole otettu vakaavasti; "Tosiassissa maailma on täynnä nopeasti eteneviä kausaalisia prosesseja".

Käsitys kausaalisuudesta antaa lisäksi välineitä tarkastella mielenfilosofiasta tuttuja ontologisia kysymyksiä. Mielenfilosofisiin perusongelmiin kuuluu kysymys, onko olemassa toisistaan kokonaan erilliset mentaalisten ja fyysikaalisten substanssien luokat vai ovatko kaikki perustavat yksilöoliot jotenkin perustavasti samassa luokassa. Ontologiemme mukaan "mentaalisen todellisuuden eliminoinnista seuraa helposti myös se absurdi johtopäätös, että sosiaalista todellisuutta ei olisi olemassa". Projektin tavoitteena on kuitenkin yleiskuvan luominen sosiaalisen todellisuuden rakenneosasten ja maailman perustavampien elementtien välisestä suhteesta.

Kysymykseen mitä mieltä yleensä on ontologiassa dosentti Kivinen lohkaisi lakoniseen tapaan: "Ihmiskeksinen filosofia on aina ummehtunutta", – siis kvasisyvällistä ja rajoitunutta.

Sille, joka haluaisi lukea enemmän ontologisesta kysymyksenasettelusta suositellaan ensi hätään vaikkapa Aristoteleen *Kategorioita*, D. M. Armstrongin teosta *Universals and Scientific Realism* tai C. D. Broadin teosta *The Mind and Its Place in Nature*.

Projektin sivutuotteena syntyyneet väitöskirjoja, monografiaeepos – ja uhkasipa dosentti Kivinen mahdollisesti tuottavansa vielä deskriptiivisen metafysiikan oppikirjan suomeksi.

Ensi syksynä lienee luvassa myös ontologian kotimainen kollokvio.

Dosentti Kivinen hoiti viime syksyn teoreettisen filosofian apulaisprofessorin sijaisuutta. Säästösyistä niin virka kuin sen sijaisuus pantiin vuoden vaihteessa jäihin. Projektin kannalta tämä asiointi lienee kovin harmillista.

Ontologejamme lienee niin vähän (yhden tai kahden käden sormet riittänevät?), että koulukuntakiistoja ei suuremmin vielä esiinny – vaan kuinka käynee projektin edetessä.

JR